

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ
(Κατ' αλφαβητική σειρά διδασκόντων)

- **Βύρων Αντωνιάδης**

Ψηφιακά εργαλεία Ιστορικής Χαρτογραφίας και Τοπογραφίας 1

Το μάθημα απευθύνεται κυρίως σε ερευνητές και φοιτητές ανθρωπιστικών σπουδών που θα ήθελαν να δημιουργήσουν χάρτες, με τη βοήθεια ψηφιακών εργαλείων, με σκοπό είτε να εκθέσουν είτε να αναλύσουν τα ερευνητικά ζητήματα που τους απασχολούν. Επίσης θα διδαχθούν ποικίλους τρόπους παρουσίασης των τοπογραφικών τους δεδομένων.

Προαπαιτούμενα: Γνώση ηλεκτρονικών υπολογιστών και λογαριασμός ηλεκτρονικού ταχυδρομείου της Google (gmail). Οι φορητοί υπολογιστές είναι επιθυμητοί κατά τη διάρκεια του μαθήματος για άμεση εξοικείωση των μαθητών με τα ψηφιακά προγράμματα. Τα προγράμματα ανοικτού λογισμικού (διατίθενται δωρεάν) που θα χρησιμοποιηθούν είναι τα QGIS και Inkscape.

Ψηφιακά εργαλεία Ιστορικής Χαρτογραφίας και Τοπογραφίας 2

Το μάθημα απευθύνεται σε ερευνητές και φοιτητές ανθρωπιστικών σπουδών που ήδη έχουν εμπειρία στη δημιουργία ψηφιακών χαρτών. Στόχος του μαθήματος είναι να δημιουργήσουν οι συμμετέχοντες και συμμετέχουσες στο σεμινάριο τα δικά τους ψηφιακά υπόβαθρα με τη χρήση του Συστήματος Γεωγραφικών Πληροφοριών QGIS.

Προαπαιτούμενα: Θα ήταν επιθυμητό να έχουν ολοκληρώσει οι μαθητές τον πρώτο κύκλο του φροντιστηριακού μαθήματος (Ψηφιακά εργαλεία Ιστορικής Χαρτογραφίας και Τοπογραφίας 1).

- **Χαράλαμπος Γάσπαρης, Λευτέρης Δεσποτάκης, Μαρίνα Κουμανούδη, Κατερίνα Κωνσταντινίδου, Αλέξης Μάλλιαρης, Αγγελική Πανοπούλου**
Λατινική και Ιταλική Παλαιογραφία: βενετικά έγγραφα

Το φροντιστηριακό μάθημα έχει ως στόχο την εξοικείωση των φοιτητών με τη γλώσσα και τη γραφή των πηγών της περιόδου τη λατινικής/βενετικής κυριαρχίας του ελληνικού χώρου (13ος-18ος αι.). Σε αυτό το πλαίσιο προσφέρεται γενική εισαγωγή στη δυτική παλαιογραφία και διπλωματική και πρακτική άσκηση με βάση βενετικά έγγραφα στη λατινική και την ιταλική γλώσσα. Με την ολοκλήρωση του μαθήματος οι φοιτητές θα έχουν αποκτήσει βασικές γνώσεις παλαιογραφίας που είναι απαραίτητες για τη μελέτη των πρωτότυπων πηγών της περιόδου.

Σημείωση: Η παρακολούθηση των μαθημάτων προϋποθέτει στοιχειώδη γνώση λατινικών (μεσαιωνικών) και ιταλικών.

- **Μαρία Γερολυμάτου**

- Εισαγωγή στα βυζαντινά έγγραφα*

Το μάθημα απευθύνεται κυρίως σε μεταπτυχιακούς, φοιτητές, αλλά και σε προπτυχιακούς, οι οποίοι ενδιαφέρονται για τη μελέτη των βυζαντινών εγγράφων. Τα έγγραφα αποτελούν πολύτιμη πηγή για την προσέγγιση διαφόρων πτυχών της βυζαντινής διοίκησης, της κοινωνίας και της οικονομίας. Θα υπάρξει μία σύντομη εισαγωγή στη Βυζαντινή Διπλωματική, την παρουσίαση δηλαδή των εξωτερικών χαρακτηριστικών που εμφανίζουν συγκεκριμένοι τύποι εγγράφων. Έμφαση θα δοθεί κυρίως στην πρακτική άσκηση ανάγνωσης και στον σχολιασμό αντιπροσωπευτικών παραδειγμάτων.

- **Θεοδώρα Ζαφειράτου**

- Αρχειονομία*

- Μάθημα 1ο**

- Τι σημαίνει «αρχείο».
 - Παραγωγοί αρχείων (νομικά, φυσικά πρόσωπα, οικογένειες κ.λπ).
 - Τι σημαίνει «αρχειακός φορέας».
 - Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ): ιστορία, λειτουργία, σκοπός κ.λπ.
 - Ιδιαίτερη αναφορά και παρουσίαση των μεγαλύτερων Υπηρεσιών ΓΑΚ –έμφαση στα επτανησιακά αρχεία.
 - Γενική επισκόπηση των αρχειακών φορέων στην Ελλάδα και στο εξωτερικό (ενδεικτικά παραδείγματα).

- Μάθημα 2ο**

- Αναλυτικά παραδείγματα δημιουργίας αρχειακών συνόλων (αναλυτική παρουσίαση των σταδίων πρόσκτησης ενός αρχειακού συνόλου από τα ΓΑΚ).
 - Παρουσίαση διεθνών προτύπων αρχειακής περιγραφής (π.χ. ΔΙΠΑΠ) .
 - Ταξινόμηση αρχείων - δημιουργία εργαλείων έρευνας - αξιοποίηση των εργαλείων έρευνας από τους ερευνητές (Μέρος Α΄: παρουσίαση παραδειγμάτων από διαφορετικές κατηγορίες και είδη αρχείων).

- Μάθημα 3ο**

- Ταξινόμηση αρχείων - δημιουργία εργαλείων έρευνας - αξιοποίηση των εργαλείων έρευνας από τους ερευνητές (Μέρος Β΄: παρουσίαση παραδειγμάτων από διαφορετικές κατηγορίες και είδη αρχείων).
 - Θέματα αποθήκευσης, διατήρησης, συντήρησης, ψηφιοποίησης αρχείων.
 - Η πρόσβαση στα αρχεία: αναφορά στο ισχύον νομικό πλαίσιο και ιδίως σε ζητήματα προστασίας προσωπικών δεδομένων κ.λπ.

- Μάθημα 4ο**

- Η σημασία των αρχείων στην έρευνα (αναλυτική παρουσίαση παραδειγμάτων από το ψηφιοποιημένο υλικό των ΓΑΚ- Κεφαλονιάς).

Σκοπός των μαθημάτων είναι να κατανοήσουν οι ενδιαφερόμενοι τι σημαίνει «αρχείο» ως αρχειακό σύνολο και ως αρχειακός φορέας. Ποιοι είναι και πώς λειτουργούν οι αρχειακοί φορείς (σκοποί, στόχοι, πρόσβαση κ.λπ.) και ποια είναι η σημασία και η αξία τους για την έρευνα γενικότερα. Επίσης, να εξοικειωθούν με εργαλεία έρευνας (συνοπτικά και αναλυτικά ευρετήρια κ.λπ), ούτως ώστε να μπορούν να αντλούν από αυτά πληροφορίες. Να αποκτήσουν, εν τέλει, την ικανότητα να αξιοποιούν τα διαθέσιμα αρχεία για τις δικές τους επιστημονικές εργασίες καθώς και για να διευρύνουν και να εμπλουτίσουν το πεδίο των ερευνητικών και γενικότερων ενδιαφερόντων τους.

- **Σοφία Ζουμπάκη, Χριστίνα Κοκκινιά, Elena Martín González, Μαρία - Γαβριέλλα Παρισάκη, Πασχάλης Πασχίδης**
Αρχαία Ελληνική Επιγραφική

Πέμπτη 2 Μαρτίου, 3-5 μ.μ. – Μαρία - Γαβριέλλα Παρισάκη

Εισαγωγή στην αρχαία ελληνική επιγραφική (ορισμός, σημασία, είδη και στάδια μελέτης των επιγραφών).

Πέμπτη 9 Μαρτίου, 3-5 μ.μ. – Πασχάλης Πασχίδης

Βασικά βιβλιογραφικά και διαδικτυακά εργαλεία, βάσεις δεδομένων.

Πέμπτη 16 Μαρτίου, 3-5 μ.μ. – Elena Martín González

Οι απαρχές της αλφαβητικής γραφής (προεुकλείδεια αλφάβητα, αρχαϊκή επιγραφική).

Πέμπτη 23 Μαρτίου, 3-5 μ.μ. – Μαρία - Γαβριέλλα Παρισάκη

Η επιγραφική του θανάτου και της αφιέρωσης (επιτύμβιες επιγραφές, αναθηματικές επιγραφές, εισαγωγή στο ελληνικό ονομαστικό).

Πέμπτη 30 Μαρτίου, 3-5 μ.μ. – Χριστίνα Κοκκινιά

Η επιγραφική της πολιτικής ζωής I (νόμοι και ψηφίσματα, βασιλικές και αυτοκρατορικές επιστολές, διεθνείς συνθήκες).

Πέμπτη 6 Απριλίου, 3-5 μ.μ. – Χριστίνα Κοκκινιά

Η επιγραφική της πολιτικής ζωής II (Τιμητικά μνημεία και πολιτική ζωή: η επιγραφή στον αστικό ιστό).

Πέμπτη 27 Απριλίου, 3-5 μ.μ. – Πασχάλης Πασχίδης

Η επιγραφική του ιδιωτικού δικαίου (απελευθερωτικές επιγραφές, ωνές και άλλα συμβόλαια, όροι) και η επιγραφική της λατρείας (ιεροί νόμοι, ύμνοι, αρεταλογίες, εξομολογήσεις).

Πέμπτη 4 Μαΐου, 3-5 μ.μ. – Elena Martín González

Η επιγραφική εκτός λίθου (instrumentum domesticum και instrumentum sacrum).

Πέμπτη 11 Μαΐου, 3-5 μ.μ. – Σοφία Ζουμπάκη

Εισαγωγή στη λατινική επιγραφική της ελληνικής Ανατολής.

Πέμπτη 18 Μαΐου, 3-5 μ.μ.

Επίσκεψη στο Επιγραφικό Μουσείο και πρακτική άσκηση (μεταγραφή, έκτυπο).

Σημείωση: Τα μαθήματα προϋποθέτουν στοιχειώδη κατανόηση της αρχαίας ελληνικής (κατά προτίμηση και της λατινικής) και απευθύνονται κυρίως σε ιστορικούς, αρχαιολόγους, φιλόλογους, καθώς και φοιτητές και μεταπτυχιακούς φοιτητές αρχαιογνωστικών κλάδων.

- **Μιχάλης Κωνσταντίνου-Ρίζος**
Μεσαιωνικά λατινικά κείμενα

Οι συναντήσεις έχουν ως σκοπό την εξοικείωση αφενός με τις μεταβολές που υπέστη η λατινική γλώσσα στη γραμματική, τη σύνταξη, την προφορά και την ορθογραφία κατά τον μεσαίωνα, αφετέρου με ένα διευρυμένο λεξιλόγιο, προσαρμοσμένο στις νέες ανάγκες του λατινόφωνου κόσμου. Μετά από αναλυτική εισαγωγή με παραδείγματα, θα εξεταστούν κείμενα που αναδεικνύουν σημαντικά χαρακτηριστικά του μεσαιωνικού πολιτισμού, φιλοσοφίας, θρησκείας, γραμματείας και γλώσσας.

- **Γεώργιος Λιακόπουλος**
Εισαγωγή στην Οθωμανική Παλαιογραφία και στις οθωμανικές πηγές

Ο εισαγωγικός κύκλος συνίσταται σε τέσσερις συνεδρίες, όπου θα εστιάσουμε στην ιστορία της Οθωμανικής Τουρκικής και στην παραγωγή της Αυτοκρατορικής Γραμματείας. Τα μαθήματα θα ξεκινήσουν με την επισκόπηση των ειδών γραφής της Οθωμανικής Τουρκικής που χρησιμοποιούνται σε διάφορα χειρόγραφα. Κατόπιν θα εξεταστούν επιλεγμένες αρχειακές πηγές, όπου στο α' σκέλος του μαθήματος θα παρέχονται πληροφορίες για το κάθε είδος (εξετάζεται η διαδικασία σύνταξης, το περιεχόμενο, τα μέρη και η οργάνωση, οι εμπειριεχόμενες ιστορικές πληροφορίες και, τέλος, οι αρχειακές συλλογές όπου φυλάσσεται σήμερα) και στο β' θα έχουμε την ευκαιρία να διαβάσουμε και να σχολιάσουμε μεταφρασμένα στην Ελληνική οθωμανικά έγγραφα, ενδεικτικά κάθε εξεταζόμενου είδους, ώστε να αποκτήσουν οι συμμετέχοντες την ανάλογη εξοικείωση. Θα προτιμηθούν χειρόγραφα που αναφέρονται στον ευρύτερο ελληνικό χώρο.

Σημείωση: Το μάθημα απευθύνεται σε αρχάριους και δεν απαιτείται πρότερη γνώση Τουρκικής, Αραβικής και Περσικής.

- **Βαγγέλης Μαλαδάκης**
Βυζαντινή Σφραγιστική

Η Βυζαντινή Σφραγιστική ή Σιγίλλογραφία, συγγενής της Νομισματικής, είναι ένας από τους βασικούς βοηθητικούς κλάδους της Βυζαντινής Ιστορίας. Αντικείμενο μελέτης της είναι οι σφραγίδες ή βούλλες, που σφράγιζαν επιστολές και δέματα δημόσιων λειτουργών και ιδιωτών. Οι σφραγίδες αποτελούν σημαντική πρωτογενή

ιστορική πηγή που διευρύνει τις γνώσεις μας για τον βυζαντινό κόσμο: την προσωπογραφία, τους τίτλους και τα αξιώματα, γενικότερα τη διοίκηση, την ιστορική τοπογραφία, την τέχνη κ.ά.

Αρχικά θα εξεταστούν τα υλικά και οι τρόποι κατασκευής σφραγίδων, οι τύποι τους και η σημασία τους ως ευρημάτων αρχαιολογικών ανασκαφών. Θα γίνει επισκόπηση της ιστορίας της μελέτης της Σιγίλλογραφίας, της συγκρότησης των μεγάλων συλλογών και των διεθνών κέντρων μελέτης της Σιγίλλογραφίας, μέσα από διαδικτυακούς τόπους και βάσεις δεδομένων με σφραγιστικό υλικό.

Στη συνέχεια, θα συζητηθούν ειδικότερα θέματα που αφορούν την εικονογραφία και τις επιγραφές των σφραγίδων ως δηλωτικών της ταυτότητας του εκδότη τους. Θα γίνει λόγος για τα κριτήρια χρονολόγησης των σφραγίδων και για τον δόκιμο τρόπο περιγραφής και έκδοσης μιας βυζαντινής σφραγίδας. Θα θιγούν ζητήματα, όπως τα είδη των δημόσιων και ιδιωτικών εγγράφων που σφράγιζαν οι σφραγίδες και η δυνατότητα παρακολούθησης του *cursus honorum* συγκεκριμένων προσώπων.

Τέλος, θα γίνουν ασκήσεις σε δημοσιευμένο σφραγιστικό υλικό με ιστορικό σχολιασμό των προσώπων/θεσμών που τις εξέδιδαν (αυτοκράτορες, πατριάρχες, αυλικοί, εκκλησιαστικοί και στρατιωτικοί αξιωματούχοι, μέλη μεγάλων οικογενειών, διοικητικοί υπάλληλοι κ.ά.).

- **Ευαγγελινή Μάρκου**
Εισαγωγή στην Αρχαία Ελληνική Νομισματική

Το σεμιναριακό μάθημα με θέμα «Εισαγωγή στην Αρχαία Ελληνική Νομισματική» απευθύνεται σε όσους επιθυμούν μια πρώτη επαφή με την επιστήμη της Νομισματικής των αρχαϊκών, κλασικών και ελληνοιστικών χρόνων (6ος-1ος αι. π.Χ.).

Στο πλαίσιο των μαθημάτων θα παρουσιαστούν η εμφάνιση και η διάχυση του κερματοφόρου νομίσματος (απαρχές νομίσματος, ιστορικές πηγές, σταθμητικοί κανόνες, νομισματική κυκλοφορία, εικονογραφία, ενδεικτικές νομισματοκοπίες πόλεων, βασιλέων και κοινών), καθώς και η εφαρμογή των νέων τεχνολογιών στη νομισματική επιστήμη (νομισματική και διαδίκτυο, ψηφιοποίηση ιδιωτικών και δημόσιων συλλογών, εκπαιδευτικές εφαρμογές με θέμα το νόμισμα, αρχαία νομισμάτων κτλ).

Το αναλυτικό διάγραμμα της δομής των μαθημάτων καθώς και η σχετική βιβλιογραφία θα κοινοποιηθούν στους φοιτητές στο πρώτο μάθημα.

- **Ζήσης Μελισσόκης**
Ελληνική Παλαιογραφία

Η εξέλιξη της ελληνικής γραφής, κυρίως μέσα από τα χειρόγραφα βιβλία, από τον 4ο π.Χ. αι. έως την πλήρη επικράτηση του εντύπου στις αρχές του 19ου. Δίνεται έμφαση στη μικρογράμματη γραφή, που από τον 9ο αι. αντικαθιστά τη μεγαλογράμματη και στην οποία είναι γραμμένα τα περισσότερα σωζόμενα χειρόγραφα. Το καθαρά θεωρητικό μέρος του μαθήματος συμπληρώνεται από πολλές ασκήσεις ανάγνωσης χειρογράφων, με στόχο την εξοικείωση των διδασκομένων με τις ιδιομορφίες και τις μεταβολές του ελληνικού βυζαντινού αλφάβητου.

- **Μάριος Μπλέτας**
Εραλδική

Εραλδική είναι ο βοηθητικός της Ιστορίας κλάδος που μελετά τα οικοσήμα. Μιλάμε για τη Δυτική Ευρώπη στη διάρκεια του Μεσαίωνα και επικεντρωνόμαστε σ' αυτήν, αφήνοντας έξω από τη θεώρησή μας άλλες μορφές χρήσης εμβλημάτων σε άλλες περιοχές και περιόδους. Στη μεσαιωνική Ευρώπη και στις συγκεκριμένες κοινωνικές και πολιτιστικές συνθήκες (φεουδαρχία, αυστηρή κοινωνική ιεραρχία, διακυβέρνηση από τους έχοντες την ικανότητα να φέρουν όπλα) αναπτύχθηκε ένα σύστημα, στο οποίο οι κοινωνικά εξέχοντες διακρίνονταν από κάποια παράσταση που υιοθετούσαν ως έμβλημα προσωπικό, αναλλοίωτο και κληρονομητό. Ο κόσμος των οικοσήμων αντικατόπτριζε έναν κόσμο της φαντασίας συμβολικό, πολύχρωμο και παιγνιώδη, και ήταν το εργαλείο με το οποίο η εξουσία εξέπεμπε τα μηνύματα της ισχύος της. Στην πραγματικότητα η περιδιάβαση στον κόσμο αυτό είναι μια περιδιάβαση στην (πολιτική) ιστορία αλλά και στην αισθητική και τον πολιτισμό της μεσαιωνικής Ευρώπης.

- **Κωστής Σμυρλής**
Τα έγγραφα του Αγίου Όρους ως ιστορική πηγή, 10ος-15ος αι

Μετά από μια εισαγωγή στα τυπικά χαρακτηριστικά και τις κατηγορίες των βυζαντινών εγγράφων, θα παρουσιαστούν τα σωζόμενα έγγραφα με έμφαση σε αυτά των μονών του Αγίου Όρους, που συνολικά απαρτίζουν το μεγαλύτερο βυζαντινό αρχείο που διαθέτουμε. Θα εξεταστεί η αξία των εγγράφων ως πηγή για τη μελέτη διαφόρων ιστορικών θεμάτων, όπως η διοίκηση, η οικονομία και η δημογραφία, οι κοινωνικές σχέσεις και ο υλικός πολιτισμός. Κάθε συνάντηση θα περιλαμβάνει μια διάλεξη από τον διδάσκοντα που θα ακολουθείται από την ανάλυση και συζήτηση ορισμένων εγγράφων με την συμβολή των συμμετεχόντων.

Σημείωση: Είναι απαραίτητο οι συμμετέχοντες (1) να έχουν ανοιχτή την κάμερα, να είναι εμφανείς κατά τη διάρκεια του σεμιναρίου και (2) να έχουν αναγράψει το ονοματεπώνυμο τους.

- **Γιάννης Στόγιας**
Βυζαντινή Νομισματική

Η Νομισματική ως επιστημονική θεώρηση ανοίγει ένα ευρύ φάσμα αναζητήσεων για την προσέγγιση του παρελθόντος και καταλαμβάνει μια εξέχουσα θέση στο πλέγμα των αρχαιογνωστικών σπουδών. Ενώ παλαιότερα βρισκόταν στην αχλύ μιας διεθλασμένης αντίληψης ως μια από τις λεγόμενες «βοηθητικές» επιστήμες της Ιστορίας, στις μέρες μας αναδεικνύεται ως πολύτιμο εργαλείο μελέτης (*instrumentum studii*), το οποίο λειτουργεί ως πρωτογενής πηγή για την Ιστορία. Κατά περίπτωση μάλιστα η νομισματική μαρτυρία αναφαίνεται ως το μοναδικό τεκμήριο για κατά τα άλλα άγνωστες πτυχές του παρελθόντος. Παράλληλα, το νόμισμα ως αντικείμενο μαζικής παραγωγής και ως φορέας ποικίλων μηνυμάτων συνιστά προνομιακό μέσο άντλησης πληροφοριών· η πραγμάτευση των πολλαπλών επιπέδων του μέσου παρέχει εξαιρετικές δυνατότητες για σχολιασμό στοιχείων και προεκτάσεων που αφορούν σε θέματα πολιτικής, οικονομίας, θρησκείας, τέχνης κ.ά.

Κάτω από αυτό το πρίσμα, δίνεται η δυνατότητα για παρακολούθηση μιας εισαγωγής στη βυζαντινή νομισματική, μέσω μιας σειράς παρουσιάσεων που προσφέρουν την ευκαιρία στους συμμετέχοντες να προσεγγίσουν θεματικές όπως:

- Οι απαρχές της βυζαντινής νομισματοκοπίας. Από τη γένεση του *σολίδου* (Κωνσταντίνος Α΄) στο συμβατικό σημείο τομής (μεταρρύθμιση Αναστασίου Α΄).
- Η ισχύς του βυζαντινού νομίσματος ως κομβικού μέσου προβολής του αυτοκρατορικού θεσμού και επιβολής της εκάστοτε πολιτικής του βυζαντινού κράτους.
- Το βυζαντινό νομισματικό σύστημα διαχρονικά. Επισκόπηση ανά περίοδο των νομισματικών αξιών και των συσχετισμών τους ως προς τη μεταλλική σύσταση.
- Η εικονογραφία των βυζαντινών νομισμάτων. Σχολιασμός σε συνάφεια με το ιστορικό πλαίσιο, ζητήματα αυτοκρατορικής ιδεολογίας, θρησκευτικά θέματα, συμβολισμοί κ.λπ.
- Η μαρτυρία των νομισμάτων ως πηγή για τη βυζαντινή οικονομία. Φαινόμενα απαξίωσης κατά τον 11ο αι. και κατά τους 13ο-14ο αι.
- Ζητήματα τεχνικών κοπής των βυζαντινών νομισμάτων. Θέματα οργάνωσης των νομισματοκοπειών και ελέγχου της παραγωγής.
- Η απήχηση του βυζαντινού νομίσματος πέραν των ορίων της Αυτοκρατορίας. Νομισματικές απομιμήσεις και επιρροές (σε Δύση, Ανατολή και Βορρά).

- **Βενετία Χατζοπούλου**
Από το χειρόγραφο στο έντυπο βιβλίο

Πλάνο του μαθήματος

- Η επιστήμη της Κωδικολογίας. Εισαγωγή.
- Το χειρόγραφο: υλικά γραφής, μορφές του βιβλίου.
- Ο αντιγραφείας επί το έργον.

- Αντιγραφικά κέντρα. Βιβλιοθήκες. Καταλογογράφηση και κατάλογοι χειρογράφων.
- Η Κριτική του κειμένου.
- Από το χειρόγραφο στο έντυπο βιβλίο. Οι πρώτες εκδόσεις και η προετοιμασία τους. Παραδείγματα.

Αναλυτικότερα:

1ο μάθημα

A) Εισαγωγή

- Ποια επιστήμη ονομάζουμε Κωδικολογία.
- Σε ποια ζητήματα της μελέτης των χειρογράφων δίνει απαντήσεις.
- Ποια η σχέση της με την Παλαιογραφία.

B) Το χειρόγραφο βιβλίο: υλικά (και όργανα) γραφής

- Τα πρώτα υλικά γραφής.
- Ο πάπυρος.
- Η περγαμινή. Οι πορφυροί κώδικες. Τα παλίμψηστα.

2ο μάθημα

A) **Το χαρτί.** Βομβύκινο και δυτικό. Τρόπος παρασκευής. Υδάτινες γραμμές και ραβδώσεις. Τα υδατόσημα και η σημασία τους. Κατάλογοι υδατοσήμων (π.χ. Briquet) και η χρήση τους.

B) Μορφές του χειρογράφου βιβλίου

- Ο κύλινδρος· από την αρχαιότητα ως το Βυζάντιο. Τα ειλητάρια.
- Ο κώδικας· εμφάνιση και χαρακτηριστικά. Συνύπαρξη κυλίνδρου και κώδικα. Η επικράτηση του κώδικα.
- Το σχήμα του κώδικα.
- Η προπαρασκευή του· τεύχη, αρίθμηση, παραπομπές (réclames), κ.ά.
- Χαράκωση. Δείγματα και κατάλογοι (K.-S. Lake, Sautel).

3ο μάθημα

Ο αντιγραφέας και η πράξη της αντιγραφής. Αντίβολο και αντίγραφο. Η πράξη της αντιγραφής και οι δυσκολίες της. Η αντιβολή. Απεικονίσεις αντιγραφέων. Κατάλογοι αντιγραφέων (π.χ. RGK).

- Παραπεμπτικά στοιχεία του αντιγραφέα.
- Διακόσμηση· ερυθρογραφία, μικρογραφίες. Οι ιστορημένοι κώδικες. Παραδείγματα και ειδικές μελέτες.
- Στάχωση· δείγματα και μελέτες (Βιβλιοαμφιάστης κ.ά.). Ορολογία.

4ο μάθημα

- Το βιβλιογραφικό εργαστήριο. Σημαντικά αντιγραφικά κέντρα.
- Οι βιβλιοθήκες· τόποι συντήρησης και μελέτης των χειρογράφων (συλλογές και βιβλιοθήκες, δημόσιες και ιδιωτικές). Παραδείγματα και βοηθήματα στην έρευνα: βάσεις δεδομένων (*Pinakes*), κατάλογοι, μονογραφίες, αναπαραγωγές χειρογράφων.
- Κατάλογοι χειρογράφων. Τρόπος ανάγνωσής τους. Παραδείγματα από ελληνικούς και ξενόγλωσσους καταλόγους ελληνικών χειρογράφων.

5ο μάθημα

- Η Κριτική του κειμένου: Εισαγωγή. Ποιος ο σκοπός.
- Ορολογία.
- Η διερεύνηση των κωδίκων (recensio codicum): συγκέντρωση και αντιβολή.
- Σφάλματα.
- Το στέμμα.
- Αρχέτυπο, eliminatio, contaminatio.

6ο μάθημα

Από το χειρόγραφο στο έντυπο βιβλίο. Η προετοιμασία. Οι πρώτες εκδόσεις (Άλδος Μανούτιος, κ.ά.). Παραδείγματα προετοιμασίας χειρογράφων για την παραγωγή έντυπου βιβλίου.